

Ýeňilmedikler -25: Hakydanyň gaýdyp gelmegi

Category: Kitapcy, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Ýeňilmedikler -25: Hakydanyň gaýdyp gelmegi HAKYDANYŇ GAÝDYP GELMEGI

Ýöne, ony ýene-de Watanyň ýyly ýumşak mähri däl-de, sowet hökümetiniň daşy gyrawlap duran çalymtyl ýowuz düzgüni garşy aldy. Çünki, ol wagt il-günüň içinde galan iki-ýeke mertleriň iň soňkularynam saýlap-saýlap zyndanlara dykmak, atmak, uzak hem sowuk Sibire sürgün etmek syýasaty iň soňky derejesine ýetipdi. Her kim agşam ýatandan ertir sag-aman “öýünden örjegine doly ynanmaýardy. Sebäbi GPU-nyň gaýyş kurtkaly, ýanbaşlary naganly işgärleri gijelerine aýlanýardylar we özlerine berlen sanawdaky adamlary tussag edýärdiler. Sebäpmi? Sebäp ýok. Ol hökmanam däl. Ras, sanawa düşdünmi, gidibermeli. Ýöňkelýän islendik günä gol çekäýmeli. Çekmeseň zor bilen çekdierler. Mahlasy, Kremlde oturan ýerinde Stalin özüniň, üweýji elhenç maşyny bilen öz halkynyň iň gowy ogul-gyzlaryny majumlaýardy. Ol maşynyň çarhyna ilmän galýanlar örän az. Şol çarha bir wagtlar Ruhy batyryň welilik bilen aýdyşy ýaly Türkmenistan döwletiniň ilkinji ýolbaşçylary bolan adamlaram ildiler.

Şol çarhyň ýalmaqaz ýaly ýiti dişleri Eýranyň üsti bilen aýlanyp gelip öz Watanyna geçen Oglanhakydadanam sowa geçmedi. Dogrusy, ol Watana dolanandygy üçin öwgülener, söýler öýdüpdi, emma ony serhetden geçen ýerinde tussag etdiler we sowet hökümediniň duşmany, ähli baýlygy bilen Owganystana gaçan admyň ogly, birnäçe ýyl daşary ýurtda ýaşap, ine indem hökümede garşy göreşmek üçin ýörite tabşyryk bilen iberilen we taýýarlykly gelen, “Türkmen azatlygy” diýen haýsydyr bir gizlin guramanyň agentti hökmünde ýigrimi baş ýyl möhlet bilen iş kesip Sibire sürgün etdiler.

“Ölmedige ömür köp” diýleni . kynam bolsa aňsadam bolsa aý-gün

geçip dur. Diýseň hupbatlydygyna garamazdan Oglanhakydanyň ýigrimi baş ýylam geçdi. Şol ýerde bolan ýyllarynyň içinde ol dürli milletleriň wekilleri bilen tanyşdy. Lagerdäki bendileriň aglaba köpüsiniň Orsyýediň hut öz adamlarydygy, olaryňam hut öz hökümetleriniň garşysyna göreşendikleri, özlerine-de ähli halklarada azatlyk, erkinlik, bagt isländikleri üçin şol ýere düşendikleri ony diýseň geň galdyrdy. Olar bilen dostlaşdy. Ysnyşdy. Ysnyşdygysaýam olaryň maksatlaryna has magat düşündi. Olaryň matlaplaryny öz göwün-isleglerine barabar bildi. Bolşuna görä dil öwrendi. Gijeden-gije olara türkmen hakydasyny aýdyp berdi. Oguz handan, seljuk soltanlaryndan başlap tä, Ýeroýlanduz nalasyna çenli barysyny diýseň ussatlyk bilen jikme-jik beýan etdi. Şolar ýaly gürrüňçilikden soň ol uludan demini alardy-da:

– Has irki wakalary men enem-atamdan eşitdim. Olaram ony öz ata-babalaryndan eşidipdirler. “Ýeroýlanduz” wakasyny welin öz gözüm bilen gördüm. Gatnaşdym. İçinde boldum. Atamyň, enemiň, uýamyň jesedini şol ýerde taşlap daşary ýurda gaçdym. Soň biziň bilen bile Owganystana gaçyp baran adamlaryň köpüsiniň telim ýola, ýanyp-bişip gaýtalaýyşlary ýaly, belki biz hakykatdan-da ýalňyşandyrys, ýöne, oýunda utulanyny boýnuna alyp, ýurdundan bosup barýan agyr bir göçi çaga diýmän, aýal-gyz, garry-gurty diýmän hem ýerden, hem asmandan keýp edip gymaga şol adamlaryň nädip ynsaplary çatdyka? Şolar ýaly gyrgynçylykly hereketlerinden soňam şol hökümet nädip özüni dünýä mazlumlarynyň hossary hökmünde tanadyp, ýer ýüzüniň tas ähli döwletlerine diýen ýaly öz syýasatyny ykrar etdirip bildikä? Şol göçi gepsiz-gürrüňsiz geçirip goýberäýeninde-de hökümediň ýitirýän zady-ha ýokdy. Galyberse-de, şolaryň köpüsi öz ýalňyşlyklaryna düşünp yzlaryna gaýdyp geljeklerem eken-ä... Ine, biz gaýdyp geldigem-dä... Ýöne, öň-ä: gidip barýaňyz, diýip gyrdylar soňam: geldiňiz, diýip, şu ýere sürgün etdiler. Men ine, şuna düşünp bilemok – diýerdi.

Şonda onuň mahorka tütedişip oturan diňleýjileri ýerli-ýerden gobsunyşardylar-da, kinaýaly ýylgyryşyp şeý diýerdiler:

– Ol hökümede sen gerek däl, seniň baýlygyň gerek. Gidişin ol sizi eliňizdäki baýlygyňyzy malyňyzy almak üçin gyrdy. Boş

barýan bolsaňyz, onda olaryň size beýle ýowuz daramazlyklaram ahmaldy. Iki eliňizem burnuňyza sokup bop-boşja gaýdyp geleniňizden soň bolsa siziň asla olara geregiňiz ýok. Ol wagt siz olara agyr ýük. Üstesine öz garşylaryna wayz-nesihat ýörediler gorkusam az däl. Bu ýerde bolsa sen olara agaç çapyp berýäň, gyzył köwläp berýäň...

– Egerde baýlar özleriniň ähli baýlyklary, maly bilen gaýdyp gelen bolsalar hökümet olary kabul edermidi – diýip, indi orta ýaşlaryndanam agan Oglanhakyda şolar ýalyda sorag berýärdi.

– Elbetde – diýip, söhbetdeşleri oňa jogap berýärdiler – kabul ederdiler, ýöne, oba şurasynyň jaýyna çenli. Şol ýerde barja baýlyklaryny ellerinden alardylar-da, olaram ine, edil şu ikimiziň oturan ýerimize sürgün ederdiler. Ýöne, sowet hökümedi uzak ýaşamaz. Sebäbi, ol ýeke bir siziň ýurduňyzda däl, soýuzyň düzümine girýän ähli döwletlerde-de gaty kän gandöküşiklik etdi, birtopar bigünä adamlaryň ömür tanapyny ýoldy. Şol adamlaryň ahy-nlalary ýerde ýatmaz. Staliniň ölen günü bolşewikleriň häkimligi tamam bolar...

Oglanhakyda sürgünde bolan wagty Germaniýanyň SSSR-e çozandygy, Gitleriň ähli sowet respublikalaryna azatlyk äbermek, ýer ýüzüni bolşewizm belasyndan halas etmek üçin şeýdendigi barada hem eşitdi. Onuň bu albaýyna ynanyp, Mustapa çokaý, Weli Kaýumhan ýaly asly türkî halklardan bolan dogumly ýigitleriň birentegi üýşüp, Gitler bilen maslahatlaşanmyşlar we onuň bu asylly maslahadynyň amala aşmagyna ýardamçy bolmak üçin “Azat Türküstan” atly gurama döredenmişler. Olar sowet ýesirleriniň saklanýan lagerlerine ýeke-ýeke aýlanyp, türkî asylly ýigitleriň arasynda “Azat Türküstan” guramasyna girmeklerini ündäp, wagyz-nesihat işlerini geçirýärlermişin. Olaryňrazy bolanlaryny ýygnap, “Türkistan legiony” atly harby toparlanşyk döredýärmişin, ýaraglandyrýarmyşyn, harby okuw tälimlerini geçip, sowetlere garşy söweşe taýýarlaýarlarmyşyn. Olar hatda Awstriýanyň Wena şäherine ýygynanyşyp “Azat Türküstan” guramasynyň birinji gurultaýyny hem geçiripdirler, öz aralarynda guramanyň ýolbaşçylaryny saýlapdyrlar we SSSR-e garşy uruş ygylan edipdiler.

Guramanyň nyşanynda Gur Emiriň suraty barmyşyn, legionerler

ony öz harby eşikleriniň ýeňine tikdirip geýýärlermişin. Nyşanyň aşagynda bolsa: “Alla biziň bilendir” diýlip ýazylanmysyn.

Göräýmäne bu edil, Ruhy batyrdyr, Enehakydanyň ömürboýy arzuw edip giden göreşlerine meňzäp dur. Ýöne ol däl. Bu ýerde Gitleriňem bir wagtlar iňlisleriň türkmenlere hossarlyk etjek boluşlary ýaly hilegärlik edýändgi görnüp dur. Moskwanyň agalygyndan alyp çykyşy ýaly türkmenleriň mekgesine onuň hut özi münär. Halkyň-a ezer, ýurduňda-da hojaýynlyk satar. Şonuň üçin Oglanhakyda öz ýanyndan: “Aý, ýok, ol hem meniň ata-enelerimiň arzuw edip geçen göreşi däl” diýip, öz ýanyndan dogry netije çykardy.

...1953-nji ýylyň 5-nji mart günü Stalin öldi. Muňa syýasy bendiler örän begendiler. Bu gün-erte erkinlige çykarys diýip, tama etdiler. Oglanhakyda hem şol umytda boldy. Emma olaryň arzuwlary hasyl bolmady. Staliniň ölmi bilenem bolşewikler partiýasy tagtyndan taýmady. Halklar öz haklaryna, Hakydalaryna eýe bolup bilmediler. Netijede, halkyň başyndan inen musalladyň bir adam däl-de, şol adamyň dördip giden sistemadygy belli boldy.

Stalin ölendenden birnäçe ýyl soň ýurt başyna geçen Hruşewiň döreden maýyylganlygam diňe Staliniň şahsyýet kultuny paş etdi, käbir adamlary aklap bendilikden boşatdy, ýogalanlary nähak basylan diýip yglan etdi diýäýmeseň, uly möçberde alanyňda hiç hili özgerişlik bolmady. Öz – özlerini magtap aýdyşlary ýaly ähli “ýeňişleriň” öňdebaryjysy we ruhlandyryjysy bolan kompartiýa öz ýolundan dänmedi. Respublikalaryň özbaşdaklyklaryny gaýdyp bermedi. Mekdeplerde halklaryň hakydasy hakykatçyl öwredilmedi.

Bendelikde oturanlaryň kömegi bilen, özüniň aklanmagyny haýyş edip ýokarylardan-ýokarylara yzly-yzyna arza ýazandygyna garamazdan, köpçülikleýin aklanyşlara näme üçindir Oglanhakyda düşmedi. Ýöne, oturmaly wagtyňyň tamamlanmagyna az wagtyň galandygy sebäpli ol özüniň aklanmagyna gaty bir ilgezek ýapyşybam durmady. “Ömrümiň iň gözel çaglary hökümediň zyndanynda geçdi. Çykmaly wagtym bolsa golaýlady. Indi maňa

hiç kimiň, hiç hili aklyk haty gerek däl. Halkymyň, ýurdumyň
öňünde günäsizdigimi bolsa özüm gowy bilýän, men ony hiç
kimden sorap bilmeli däl”, diýdi-de, erkinlige çykjak gününe
çenli hiç bir hereketsiz garaşdy. Taryhy proza